

Univerzita Konštantina Filozofa v Nitre
Filozofická Fakulta

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

**NYELVTANULÁS – NYELVTANÍTÁS
FÓKUSZBAN AZ ÁLLAMNYELV OKTATÁSA
KISEBBSÉGEK SZÁMÁRA**

Szerkesztette: Vančo Ildikó és Kozmács István

Nitra – Nyitra
2015

Lektorálta: Doc. PhDr. Fenyvesi Anna, PhD.
Doc. Mgr. Jana Bírová, PhD.

Recenzenti: Doc. PhDr. Anna Fenyvesi, PhD.
Doc. Mgr. Jana Bírová, PhD.

Copyright ©: A szerzők, 2015

Copyright ©: Autori, 2015

Copyright ©: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2015

Copyright ©: Ľuboslav Horvát, Cover & Typo 2015

ISBN 978-80-558-0762-1

EAN 9788055807621

TARTALOM

Az államnyelv kisebbségi tanulók számára való oktatásának tapasztalatai

CSEERNICKSKÓ ISTVÁN: Az ukrán mint államnyelv oktatása Kárpátalján: helyzet, problémák és feladatok	11
TÓDOR ERIKA MÁRIA: Románnyelv-oktatás magyar tananyelvű iskolákban: tapasztalatok, tanulságok és kérdések	23
POÓR ZOLTÁN: Kortárs tendenciák és szemléletek a gyermekek idegen nyelv tanulásának természetesség tétele céljából	33
LAIHONEN PETTERI: A nyelvvoktatás elmélete és gyakorlata ma: betekintés a finn oktatásába és azon túl	43

A szlovák mint idegen nyelv oktatásának tapasztalatai

MÁRIA ALABÁNOVÁ: A szlovák nyelv és irodalom a szlovákiai magyar tanítási nyelvű általános iskolákban 1991-től napjainkig ...	59
JURAJ VAŇKO: A szlovák nyelv mint nem anyanyelv elsajátításának nyelvészeti és nem nyelvészeti aspektusai	69
JURAJ GLOVNÁ: Grammatikai szemlélet a szlovák mint idegen nyelv oktatásában	83
ZDENKA GADUŠOVÁ: Alternatív idegennyelv-tanítási módszerek alkalmazási lehetőségei a szlovák nyelv oktatásában magyar tananyelvű iskolákban	91
JÁN GALLO: Az interferencia problémája az orosz mint idegennyelv oktatásában szlovák tananyelvű iskolákban	105

Anyanyelv, államnyelv, identitás

TOLCSVAI NAGY GÁBOR: Az államnyelv mint L2 oktatása kisebbségi tanulók számára – funkcionális megközelítés	117
--	-----

KOZMÁCS ISTVÁN: Funkcionális alapú kisebbségi anyanyelvoktatás mint az államnyelv sikeres oktatásának feltétele	129
VANČO ILDIKÓ: A kétnyelvűsítés módjai és az identitás összefüggései	137

A projektről

PAEDDR. MÁRIA ALABÁNOVÁ, PhD. – PHDR. MARCEL OLŠIAK, PHD.: O projekte Nitriansky model skvalitnenia vyučovania slovenského jazyka a literatúry na školách s vyučovacím jazy- kom národnostných menšín metódou vyučovania cudzích jazy- kov (s dôrazom na školy s vyučovacím jazykom maďarským)	153
--	-----

AZ UKRÁN MINT ÁLLAMNYELV OKTATÁSA KÁRPÁTALJÁN: HELYZETKÉP, PROBLÉMÁK, FELADATOK

CSEERNICSKÓ ISTVÁN

Az államnyelv (az ukrán) oktatásának hatékonysága egyenetlen és alacsony szintű a kárpátaljai magyar iskolákban. Ennek számos oka van.

1. A mai Kárpátalja státusa az elmúlt 100 évben

Annak a közigazgatási egységnek a területe, melyet ma Kárpátaljaként ismerünk, száz évvel ezelőtt még sem földrajzi, sem geopolitikai alakulatként nem létezett. A 20. század folyamán több különböző államhoz tartozott, a régióban összesen hat alkalommal változott meg az államnyelv, s ennek megfelelően módosult az is, hogy mely nyelvet oktatták kötelezően a vidék összes iskolájában ebben a funkcióban. A kötelezőként oktatott államnyelv szerepében viszonylag rövid történelmi időszak alatt a magyar, a „csehszlovák”, az orosz és az ukrán nyelv is előfordult (Csernicskó 2013).

Az államfordulatok és államnyelv-váltások során megváltozó kötelező nyelvoktatásból mindig kimaradtak generációk. Hiába vezették be például a „csehszlovák” nyelv kötelező oktatását mindegyik kárpátaljai iskolában 1918 után, az iskolarendszerből korábban kikerültek nem találkoztak intézményes formában e nyelv oktatásával. Az 1938/39-es fordulat után azok maradtak ki az előírt magyarnyelv-oktatásból, akik korábban már kikerültek az iskolapadból. S bár a második világháború után az orosz nyelv oktatására nagy hangsúlyt fektettek a szovjet hatóságok, a közoktatásban már nem érintett generációk nem tanulhattak szervezett keretek között oroszul. S amikor 1991-ben hirtelen a kötelező oroszoktatást felváltotta az ukrán nyelv tanítása, a korábban érettségizettek egyáltalán nem tanultak ukránul. Arról nem is szólva, milyen nyelvoktatásban részesültek azok, akik éppen az átmeneti időszakban voltak iskoláskorúak. Aki például az 1990/1991. tanévben 5. osztályos volt egy kárpátaljai magyar tannyelvű

iskolában, az első öt évben oroszul tanult, majd 1991. szeptember 1-től áttért az ukrán nyelv tanulására (Csernicskó 2012).

Az ukrán nyelv eredményes oktatását számos tényező akadályozza ma is.

2. A megfelelően képzett tanárok hiánya

Az 1997/1998. tanévben Kárpátalja kisebbségi iskoláiban ukrán nyelvet oktató pedagógusoknak több, mint 60%-a (Beregszászi–Csernicskó–Orosz 2001: 57), a 2008/2009. tanévben 40%-a nem rendelkezett ukránnyelv-tanári képesítéssel (Motilcsak 2009: 42). 2009 nyarán Viktor Juscsenko elnök szégyenletesnek nevezte, hogy a kisebbségek nyelvén oktató iskolák egy részében nincsenek szakképzett ukránnyelv-tanárok.¹ Az elnök utasította a megyei állami közigazgatások elnökeit, hogy mérjék fel, hány ukrán szakos pedagógus hiányzik az országban, és 2009. szeptember 1-ig gondoskodjanak arról, hogy minden iskolában legyenek megfelelően képzett ukrántanárok.² Az elnöki ukázt nem sikerült maradéktalanul végrehajtani. 2011-ben Beregszász város magyar tannyelvű iskoláiban összesen 22 pedagógus oktatott ukrán nyelvet. Közülük 10 orosz szakos volt, 6 elemi iskolai tanító, s mindössze 6 tanár rendelkezett ukrán nyelv és irodalom szakos diplomával (Bárány–Husztí–Fábián 2011: 146).

Ukrajnában a 2003/2004. tanévig nem képezték olyan tanárokat, akiket arra készítettek volna fel, hogy ne anyanyelvként, hanem második nyelvként (államnyelvként) oktassák az ukrán nyelvet nem ukrán anyanyelvű tanulóknak. Azokban az iskolákban, ahol a tannyelv a kisebbség nyelve, vagy olyan ukrán szakos tanárok tanítják az államnyelvet, akiket arra képezték, hogy ukrán anyanyelvűeknek tanítsák az ukránt, vagy pedig más szakos, rövid átképzésen részt vett pedagógusok. Sok kis faluban pedig olyan szakképzetlen értelmiségiek tanítják az államnyelvet, akiknek nincs pedagógiai végzettségük, de jól beszélnek az államnyelvet. Ezeknek a tanároknak egy része nem ismeri annak a nemzetiségnek a nyelvét és kultúráját, amely számára ő az ukránt

¹ Lásd például:

http://oktatas.origo.hu/20090807/nincs_eleg_ukran_nyelvtanar_karpataljan;

<http://www.nyest.hu/hirek/nincs-eleg-ukran-nyelvtanar-karpataljan>

² <http://tsn.ua/ukrayina/yushchenko-vimagaye-znaiti-po-vchitelyu-ukrayinskoyi-movi-dlya-kozhnoyi-shkoli.html>

tanítja (Gulpa 2000: 189, Póhán 1999, 2003: 52, Milován 2002). Pedig a nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlások³ és nyelvi emberi jogi szakértők (pl. Skutnabb-Kangas 1990) szerint az államnyelvet kétnyelvű tanároknak kell oktatniuk.

3. A megfelelő tankönyvek hiánya

Az ukrán nyelvnek mint kötelező iskolai tantárgynak a bevezetését követően hosszú évekig nem jelentek meg az ehhez szükséges tantervek, tankönyvek. Amikor aztán megjelentek, a nemzetiségi iskolákban oktató pedagógusok számos kritikával illeték őket (Gulpa 2000, Koljadzsin 2003, Póhán 1999, 2003). Elsősorban azért, mert olyan tanárok és tudományos munkatársak állították össze őket, akik nem ismerik a kisebbségek helyzetét, nyelvét és kultúráját. A tankönyvekkel szemben megfogalmazott további jogos kritika, hogy azok túlzottan grammatika-központúak, a nyelvtan elméleti oktatására összpontosítanak, nem kommunikációközpontúak (Bárány–Huszi–Fábián 2011).

A tanterv és a tankönyvek nem felelnek meg annak a nyelvi alapnak sem, mellyel a gyerekek rendelkeznek: az elvárások meghaladják a lehetőségeket. Az ukrán nyelv tanterve nem épít eléggé az anyanyelvi és idegen nyelvi órákon már megszerzett ismeretekre: számos olyan grammatikai kategória bifláztatását várja el a gyerekektől, melyekkel az anyanyelvi órákon már megismerkedtek. Például a tanulók már ismerik az alapszófajokat (magyar nyelv óráról már tudják, mi az ige, főnév, melléknév, számnév, névmás stb.), de ukránból és ukránul is el kell sajátítaniuk ezen szófajok definícióját már az alsó tagozaton, ahelyett, hogy a beszélt nyelvi készségek fejlesztésén volna a hangsúly. A tankönyvek áttekintése nyomán az a benyomás alakul ki, hogy az oktatás irányítói nem az ukrán nyelv megtanulását, hanem az ukrán nyelvtani rendszer ismeretét tekintik célnak.

Bár 1991 óta kötelező tárgy az ukrán nyelv a magyar tannyelvű iskolákban, máig nem készültek el a tankönyveket kiegészítő módszertani segédanyagok: nincsenek tanári kézikönyvek, iskolai szótárak, video- vagy audiovizuális segédletek. Az ukrán költségvetés nem is támogatja az oktatási segédanyagok kiadását.

³ *The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities.*

4. A megfelelő szemlélet és az erre alapozott módszer hiánya

Az *ukrán nyelv* mint tantárgy azonos néven szerepel ugyan az ukrán és a nem ukrán tannyelvű iskolák órarendjében, de mást jelent az egyik és mást a másik iskolában. Az első esetben a tanulók már meglévő anyanyelvi tudással jönnek az iskolába, így az ukrán nyelvi (esetükben anyanyelvi) nevelés pedagógiai célja az írni és olvasni tudás megtanítása mellett a gyerekek anyanyelvi ismereteinek fejlesztése, a sztenderd nyelvváltozat normáinak a tudatosítása, az idegen nyelvek oktatásának megalapozása stb. A második esetben viszont a fő cél az, hogy az ukránul nem beszélő iskolások elsajátítsák az államnyelvet, és kommunikálni tudjanak ezen a nyelven. Ha a célok különbözőségéből indulunk ki, világos, hogy nem alkalmazhatunk azonos módszereket az ukrán és a nem ukrán tannyelvű iskolákban az ukrán nyelv című tantárgy oktatása során. John Baugh (1999) amerikai nyelvész szerint az államnyelvnek (második nyelvnek) az anyanyelvi módszertan szerinti oktatása pedagógiai hiba.

A célok és módszerek eltéréseinek szükségességét követeli meg az is, hogy különböző óraszámokban, illetve más-más tantervek és tankönyvek alapján oktatják az ukrán nyelv tantárgyat az ukrán, illetve nem ukrán tannyelvű iskolákban. Az 1. táblázatból látható, hogy az ukrán tannyelvű iskolát látogatók a 11 évfolyam alatt összesen 44,5 órában tanulják az ukrán nyelv tantárgyat, a magyar tannyelvű iskolákban ennek a tárgynak az elsajátítására azonban lényegesen kevesebbet, mindössze 30 órát kapnak a gyerekek.

1. táblázat. A nyelvi-irodalmi tárgyak oktatására fordított kötelező heti óraszámok az ukrán és a magyar tannyelvű iskolákban (2011–2012. tanév)

Tantárgy/ osztály	1.	2.	3.	4.	1-4. osztály	5.	6.	7.	8.	9.	5-9. osztály	10.	11.	10-11. osztály	Összesen
Ukrán tannyelvű iskolák															
Ukrán nyelv*	8	7	7	7	29	3,5	3	3	2	2	13,5	1	1	2	44,5
Ukrán irodalom	-	-	-	-	-	2	2	2	2	2	10	2	2	4	14
Világirodalom	-	-	-	-	-	2	2	2	2	2	10	1	1	2	12
Idegen nyelv	-	2	2	2	6	3,5	3	3	2	2	13,5	3	3	6	25,5

Tantárgy/ osztály	1.	2.	3.	4.	1-4. osztály	5.	6.	7.	8.	9.	5-9. osztály	10.	11.	10-11. osztály	Összesen
Magyar tannyelvű iskolák															
Ukrán nyelv*	3	3	4	4	14	3	3	2	2	2	12	2	2	4	30
Magyar nyelv*	6	6	5	5	22	3	2	2	2,5	2,5	12	1	1	2	36
Ukrán irodalom	-	-	-	-	-	2	2	2	2	2	10	2	2	4	14
Integrált (magyar és világ)-irodalom	-	-	-	-	-	2	2	2	2	2	10	2	2	4	14
Idegen nyelv	-	2	2	2	6	3	3	2	2	2	12	3	3	6	24

* Az 1-4. osztályokban a nyelv és olvasás órák együttes száma.

Ha az ukrán nyelv oktatásának céljai, illetve az erre fordított követelmények is ilyen jelentős mértékben különböznek, akkor logikus, hogy a tantárgy elsajátításának követelményeiben is kell lennie különbségnek. Ukrajnában azonban ugyanazt a követelményt fogalmazzák meg ukrán nyelvből és irodalomból mindenki számára. Ugyanazt kell tehát tudnia ukránból a középiskola befejezésekor annak, aki ukrán anyanyelvű és ukrán tannyelvű iskolában tanult, mint annak, aki például orosz, magyar vagy román anyanyelvű, és csupán tantárgyként tanulta az ukránt (Cserniczkó-Ferenc 2009, 2010, Cserniczkó 2012).

5. A konkrétan megfogalmazott célok hiánya

Az ukrán nyelv tantárgy oktatása vonatkozásában nincsenek megfogalmazva azok a konkrét célok és feladatok, melyeket a nyelvet tanulóknak el kell érniük.

Az idegen nyelv (angol, német, francia és spanyol) kapcsán az állami követelményekben pontosan le van írva, hogy az általános iskola alsó tagozata (4. osztály) végére a tanulóknak az A1, az általános iskola befejezésekor (9. osztály) az A2+, az érettségi megszerzésére (11. osztály) pedig a B1+ nyelvtudásszintet kell elérniük az egységes európai kritériumok szerint.⁴ Az oktatás normatív dokumentumai azonban sehol

⁴ Common European Framework of Reference for Languages.

sem határozzák meg azokat a követelményszinteket, melyeket az ukrán nyelvvel az iskolában ismerkedni kezdő nem ukrán anyanyelvűeknek el kell érniük az iskolai nyelvtanulási folyamat során.⁵

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a kijevi oktatási tárca anyanyelvi tudást vár el az érettségizett kisebbségektől. Ez pedig nyelvészeti, pszichológiai és pedagógiai szempontból egyaránt lehetetlen.

6. A homogenizálás: univerzális tantervek, tankönyvek és módszerek

Az ukrán oktatáspolitikai homogenizálja a nyelvtanulókat. Univerzális tanterveket, tankönyveket hagy jóvá, miközben tudjuk: más-más nyelvi, nyelvkörnyezeti helyzetben kezd el az ukrán nyelv elsajátítását például egy városi lakótelepen vagy egy kis faluban élő gyerek. Az idegen nyelvek oktatásában ma már természetes, hogy néhány fős kezdő, haladó stb. csoportokra osztják a nyelvtanulókat, és ennek megfelelő program szerint haladnak, illetve ehhez szükséges differenciált oktatási anyagokkal látják el őket. Az államnyelv oktatásában Ukrajnában csak az oktatási minisztérium 2008. május 26-i 461. sz. rendelete engedélyezte, hogy a nemzetiségi nyelveken oktató iskolákban az ukrán nyelv órákon csoportokra bontsák a nagy létszámú osztályokat. Arról azonban nem szól a rendelet, hogy a csoportokba milyen elvek alapján kerüljenek a gyerekek. Arról sem, hogy az eltérő nyelvtudásszinttel iskolába érkező tanulók számára különböző tanterveket és tankönyveket biztosítana az állam. Az iskolába kerülő gyerekek ukrán nyelvtudásának szintjét senki sem méri fel.

7. A népességföldrajzi jellemzők

Az sem könnyíti meg az ukrán nyelv elsajátítását, hogy – amint erre a fentiekben már kitértünk – az oktatási folyamat során egyáltalán nem veszik figyelembe a képzésbe belépő gyerekek nyelvi háttérét. A népszámlálási adatok szerint a kárpátaljai magyaroknak csaknem fele, 46%-a olyan helységben él, ahol a magyar nemzetiségűek aránya meghaladja a 80%-ot, 62%-uk pedig olyan településen, ahol a magyarok abszolút többséget alkotnak (Molnár–Molnár 2010: 19).

⁵ A problémáról bővebben: Csernicskó (1998b, 1998c, 1999, 2001, 2004, 2009a, 2009b, 2011, 2012).

A románok túlnyomó többsége is viszonylag homogén tömbben él az ukrán–román államhatár közelében. A többségi nemzet képviselői pedig számarányuknál fogva elsősorban olyan helységekből élnek, ahol abszolút többséget alkotnak.

8. A nyelvi preferenciák

A kárpátaljai magyarok nyelvválasztási preferenciái egyértelműen magyar dominánsak a magyar többségű településeken. A családi szocializáció, a privát szféra, az olvasmányok, a tájékozódás (televízió, rádió, sajtó) nyelve elsősorban (sőt sok esetben kizárólagosan) a magyar (lásd Csernicskó 1998a, 2005 és Csernicskó szerk. 2010).

Mindennek ellenére az ukrán nyelv oktatását tervezők abból indulnak ki, hogy az iskolába lépő gyermekek mindegyikének van bizonyos szintű ukrán nyelvi kompetenciája, és azt feltételezik, hogy az iskolai órákon kívül is van napi lehetőségük az ukrán nyelv használatára. Egyes gyerekek esetében ez valóban így van, ám a tanulók egy része úgy ül be az iskolapadba, hogy gyakorlatilag egyetlen szót sem tud ukránul, és két ukránnyelv-óra között szinte nem is találkozik az államnyelvvel.

9. Az óvodai nyelvi nevelés hiányosságai

Az államnyelv elsajátítását már az óvodai nevelés is megalapozhatná. Ukrajnában azonban nincs olyan állami tanterv, tanmenet, melyet a magyar nevelési nyelvű óvodák számára dolgoztak ki ukrán nyelvből. Az óvónőket a felsőoktatásban nem készítik fel arra, hogyan kell az óvodás korú magyar gyermekek számára ukrán nyelvből foglalkozásokat tartani. Nagyban megnehezíti a megfelelő nyelvi képzést, az államnyelv iskolai oktatásának előkészítését az is, hogy a kárpátaljai magyar óvodák túlnyomó többségében vegyes csoportok működnek: 2,5 évestől 6 éves korig találhatók gyerekek az óvodai csoportokban, az ezekbe járó gyermekek létszáma pedig 12 és 30 fő közötti. S bár szinte mindegyik óvodában heti 2 foglalkozást tartanak ukrán nyelvből, a nagy csoportlétszámok miatt nehéz intenzív nyelvi foglalkozásokat szervezni. A vegyes korosztályú gyermekek számára gyakorlatilag lehetetlen olyan foglalkozásterv összeállítása, amely figyelembe veszi az óvodások korcsoportbeli és nyelvi sajátosságait.

10. Lépések a nyelvoktatás színvonalának javítása érdekében

2009. január 28-án Beregszász város önkormányzata kezdeményezésére a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola épületében megtartotta alakuló ülését az a bizottság, melynek célja olyan programok, tantervek, tankönyvek, módszertani segédletek, tanári kézikönyvek, szemléltetők kidolgozása volt, melyek révén javítható az ukrán mint államnyelv oktatásának hatékonysága a magyar nevelési és oktatási nyelvű kárpátaljai intézményekben. A team 2011 augusztusában zárta le munkáját. A munkacsoport természetesen nem vállalkozhatott a kérdés kapcsán felmerült – és az ukrán állam által 20 éven át megoldatlanul hagyott – összes probléma rendezésére, ám tagjai összesen 25 olyan oktatási segédanyagot dolgoztak ki és jelentettek meg, melyek hatékonyan segíthetik az ukrán nyelv oktatását. Az ehhez szükséges szűkös forrásokat csekély beregszászi önkormányzati támogatásból, illetve a magyar állam pályázataiból sikerült előteremteni (Csernicskó 2012).

11. Feladatok

A fentiekben bemutatott próbálkozások rendkívül dicséretesek. Ám azt látnunk kell, hogy:

- a) az említett programok néhány kivételtől eltekintve nem a kijevi vagy kárpátaljai oktatási kormányzat kezdeményezésére, hanem helyi társadalmi iniciatívából valósultak meg, legtöbbször ukrán állami támogatás nélkül, magyarországi pályázati források bevonásával;
- b) az államnyelv oktatásához kapcsolódó számos elméleti, gyakorlati, oktatás-módszertani, nyelvpedagógiai, nyelvészeti és politikai problémát egyéni akciók indításával enyhíteni ugyan lehet, szakmailag megalapozott módon megoldani azonban semmiképp.

A fenti elemzésből számos elméleti és főként gyakorlati tanulság vonható le. Abból indulunk ki, hogy az ukrán nyelv hatékony és eredményes oktatásának problémáját az anyanyelven oktató iskola keretében kell megoldani. Nem a többségi nyelven vagy két tannyelven folyó oktatás a megoldás. Erre alapozva röviden összefoglaljuk azokat a feladatokat, melyek véleményünk szerint alapvető fontosságúak ahhoz, hogy a kárpátaljai magyar tannyelvű oktatási intézményekben hatékonyabbá váljék az ukrán nyelv oktatása.

1. Ne támasszanak azonos követelményeket az ukrán és nem ukrán tannyelvű iskolában érettségizőkkel szemben.
2. A többségi és kisebbségi iskolákban más az ukrán nyelv mint tantárgy oktatásának célja, feladata, eltérő a kiindulási alap és mások az óraszámok. Ebből következően más módszereket kell alkalmazni a tárgy oktatása során. Az államnyelv eredményes elsajátítása érdekében – ukrán állami finanszírozásban – dolgozzanak ki a magyar tannyelvű iskolák számára speciális tanterveket, készüljenek ez alapján tankönyvek, munkafüzetek, módszertani segédletek, szemléltetők és szótárak.
3. Át kell dolgozni azokat az állami kerettanterveket, melyek az államnyelv elsajátításának céljait, feladatait és követelményeit, illetve az oktatás tartalmát határozzák meg. Ezekben (az idegen nyelvek kapcsán megfogalmazottakhoz hasonlóan) pontosan meg kell határozni, milyen nyelvtudásszintet várunk el a magyar tannyelvű iskolák tanulóitól az oktatás egyes szintjein (elemi, általános és középiskola). Ezek a követelmények nem lehetnek azonosak az ukrán tannyelvű iskolák tanulóival szemben támasztott követelményekkel.
4. Képezzenek magyarul is beszélő, sajátosan a magyar tannyelvű iskolák számára ukrán nyelv és irodalom tanárokat. A már folyó ilyen irányú képzés szakmai és tárgyi feltételeit, finanszírozását hosszú távon biztosítani kell, mégpedig az ukrán állami költségvetésből.
5. Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy az oktatási rendszerből már kikerült, ám ukránul nem beszélő felnőttek is elsajátíthassák az államnyelvet. Ehhez felnőttoktatási programokra, illetve erre a célra kidolgozott oktatási anyagokra van szükség.

12. Összefoglalás

Az államnyelv elsajátításának joga nemzetközi nyelvi emberi jogi szakértők szerint alapvető joga minden kisebbségi állampolgárnak (Skutnabb-Kangas 1990, Phillipson–Rannut–Skutnabb-Kangas 1994). A nemzeti kisebbségek oktatási jogairól szóló hágai ajánlások is egyértelműen azt irányozzák elő, hogy a kisebbségek sikeres társadalmi integrációjához szükséges az állam hivatalos nyelvének (államnyelvének) elsajátítása. Ha elfogadjuk azt a tényt, hogy mindenkinek van anyanyelve, és természetesnek tartjuk: (a) az anyanyelv és (b) az államnyelv iskolai

tantárgyként való tanulásának jogát, akkor észre kell vennünk: az ukrán anyanyelvű tanulók esetében az ukrán nyelvtantárgy lefedi az (a) és (b) pontban megjelölt jogot, a kisebbségi tanulóknál ellenben az (a) pontnak az anyanyelv, a (b)-nek pedig az ukrán nyelvtantárgy felel meg. Ez azt jelenti, hogy az ukrán és nem ukrán anyanyelvű tanulók iskolai terhelése eltér egymástól: amíg az ukrán anyanyelvű gyermek pihen, játszik vagy épp az egyetemi felvételre készül, kisebbségi kortársa az államnyelv elsajátításán fáradozik. Nagy luxus tehát, hogy bár sok időt, energiát és pénzt fektetünk az államnyelv oktatásába, a jelenlegi körülmények között mégsem tanulható meg megfelelő szinten az ukrán nyelv az iskolában.

Ha egy kárpátaljai magyar gyerek az 1. osztálytól a 11. osztályig, azaz 11 éven át tanulja az ukrán nyelv tantárgyat, és mégsem tanul meg ukránul, akkor biztosak lehetünk abban, hogy rosszul működik az oktatási rendszer. A megoldás azonban nem a többségi nyelven tanulás, nem az anyanyelvi iskolarendszer feladása. Az anyanyelven oktató iskola keretében kell megtalálni azokat a lehetőségeket, amelyek magas szintű nyelvtudáshoz, hozzáadó (additív) kétnyelvűséghez vezetnek.

Hivatkozások

- Bárány Erzsébet – Huszti Ilona – Fábián Márta 2011. Második és idegen nyelv oktatása a beregszászi magyar iskolák 5. osztályában: a motiváció és nyelvi készség összefüggése az oktatáspolitikai tényezőkkel. In: Hires-László Kornélia, Karmacs Zoltán és Márku Anita szerk. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban: a 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*, 145–154. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó–II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István – Orosz Ildikó 2001. *Nyelv, oktatás, politika*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Csernicskó István 1998a. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó István 1998b. Az ukrán nyelv Kárpátalján. *Regio* 1998/1: 5–48.
- Csernicskó István 1998c. Az ukrán nyelv oktatása Kárpátalja magyar iskoláiban. In: Lanstyák István és Szabó Mihály Gizella szerk. *Nyelvi érintkezések a Kárpát-medencében különös tekintettel a magyarpárú*

- kétnyelvűségre*, 44–59. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó – A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete.
- Csernicskó István 1999. Egy jelenség és ami mögötte van: az ukrán nyelv és a kárpátaljai magyarság. *UngBereg 1999. Első Pánsíp-almanach*, 88–102.
- Csernicskó István 2001. Az ukrán nyelv oktatásának problémái Kárpátalja magyar iskoláiban. *Nyelvünk és Kultúránk* 2001/2: 15–23.
- Csernicskó István 2004. Egy megoldatlan probléma: az államnyelv oktatása a kárpátaljai magyar tananyelvű iskolákban. In: Huszti Ilona szerk. *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben*, 113–123. Ungvár: PoliPrint – Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Csernicskó István 2005. Hungarian in Ukraine. In: Anna Fenyvesi ed. *Hungarian Language Contact Outside Hungary. Studies on Hungarian as a minority language*, 89–131. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Csernicskó István 2009a. Напрямки мовної освіти України і угорськомовна освіта на Закарпатті. *Acta Beregsasiensis* 2009/2: 97–106.
- Csernicskó István 2009b. Проблемні питання викладання української мови у школах з угорською мовою навчання. In: Герцог Ю. ред. *Державотворча й об'єднувальна функції української мови: реалії, здобутки, перспективи*, 105–116. Ужгород: Поліграф центр Ліра.
- Csernicskó István 2011. Ще раз про проблеми викладання української мови у школах з угорською мовою навчання. In: Ю. Герцог ред. *Розвиток гуманітарного співробітництва в українсько-угорському прикордонному регіоні: аналіз, оцінки*, 213–224. Ужгород: Поліграфцентр „Ліра”.
- Csernicskó István 2012. *Megtanulunk-e ukránul? A kárpátaljai magyarok és az ukrán nyelv*. Ungvár: PoliPrint.
- Csernicskó István 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Csernicskó István szerk. 2010. *Nyelvek, emberek, helyzetek: a magyar, ukrán és orosz nyelv használata a kárpátaljai magyar közösségben*. Ungvár: PoliPrint.
- Csernicskó István – Ferenc Viktória 2009. Az ukrajnai oktatáspolitikai és a kárpátaljai magyar felsőoktatás. In: Horváth István és Tódor Erika Mária szerk. *Nemzetállamok, globalizáció és kétnyelvűség*, 25–40. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet–Kriterion.

- Csernicskó István – Ferenc Viktória 2010. Education as an ideal means of achieveing a nation state in Ukraine. In: Jolán Róka ed. *Concepts & Consequences of Multilingualism in Europe*, 329–349. Budapest: Budapest College of Communication and Business.
- Gulpa, Ljudmilla (Гульпа Людміла) 2000. Особливості розвитку шкільництва національних меншин у Закарпатській області. In: Horváth Katalin – Fábíán Miroszláva szerk. *Ювілейний збірник на честь 70-річчя від дня народження професора Петра Лизанця*, 186–192. Ужгород: Ужгородський державний університет.
- Koljadzsin Natália (Коляджин Наталія) 2003. Про специфіку організації навчання української мови в угорськомовних школах. *Acta Beregsasiensis* Vol. III (2003): 76–81.
- Milován Andrea 2002. Az ukrán nyelv oktatása Kárpátalja magyar tannyelvű iskoláiban. *Kisebbségkutatás* 4: 984–989.
- Molnár József – Molnár D. István 2010. A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai. In: Csernicskó István szerk. *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*, 15–32. Budapest–Beregszász: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet.
- Motilcsak, Mihajlo (Мотильчак Михайло) 2009. Шляхи поліпшення вивчення української мови як державної у загальноосвітніх навчальних закладах області з навчанням мовами національних меншин. In: Герцог Юрій szerk. *Державотворча й об'єднувальна функції української мови: реалії, здобутки, перспективи*, 36–44. Ужгород, Поліграфцентр Ліра.
- Phillipson, Robert – Rannut, Mart – Skutnabb-Kangas, Tove 1994. Introduction. In: Tove Skutnabb-Kangas – Robert Phillipson eds. *Linguistic human rights: overcoming linguistic discrimination*, 1–22. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Póhán Katalin (Повхан Катерина) 1999. Державна мова в школах національних меншин. *Українська мова і література в школі* 1999/4: 55–57.
- Póhán Katalin (Повхан Катерина) 2003. Проблеми і перспективи навчання державної мови учнів-угорців. *Українська мова і література в школі* 2003/8: 52–55.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1990. *Language, Literacy and Minorities*. London: A Minorities Rights Group Report.